

Київський університет імені Бориса Грінченка

**УКРАЇНСЬКА ІСТОРИЧНА НАУКА
В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ТА ІНФОРМАЦІЙНОМУ
ПРОСТОРИ**

Вінниця
ТОВ «ТВОРИ»
2018

УДК 930.1(477)
ББК 63.3(4УКР)
У 45

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 8 від 29 березня 2018 року)*

Рецензенти:

Ресніт Олександр Петрович, заступник директора з наукової роботи, завідувач відділу історії України XIX — початку XX ст. Інституту історії НАН України, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Національної Академії Наук

Дровозюк Степан Іванович, ректор КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти» доктор історичних наук, професор

У 45 **Українська історична наука в сучасному освітньому та інформаційному просторі:** монографія / Наукова редакція д.і.н. проф. О.О.Салати. – Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. – 356 с.

ISBN 978-617-7706-81-5

Монографія присвячена аналізу наукових підходів до вивчення історичного процесу та суспільного розвитку. Автори намагаються дати відповіді на деякі питання дослідження історії, з урахуванням світового досвіду вивчення історичного процесу. Здійснено аналіз традицій вітчизняного та зарубіжного історіописання, зокрема дослідження окремих питань історії України, європейської історії, методологічних засад історичного пізнання.

Монографія призначена для професійних істориків, учителів і студентів, усіх, хто цікавиться історією як наукою.

УДК 930.1(477)
ББК 63.3(4УКР)

ISBN 978-617-7706-81-5

© Колектив авторів, 2018
© ТОВ «ТВОРИ», 2018

ЗМІСТ

Передмова	5
Розділ I. Українська історіографія у контексті розвитку європейської історичної науки	
Шандра І. О. Сучасні західні теорії у вивченні представницьких організацій підприємців пореформеного періоду	8
Куцик Р.Р. Проблеми інформаційного впливу на події Першої світової війни у сучасній зарубіжній та вітчизняній історіографії	21
Мартиненко В.В. Виникнення Білоруської Народної Республіки 1918 року : історіографічно-джерелознавчий аналіз.....	38
Салата О.О. Інформаційно-пропагандистське протистояння нацистської Німеччини та СРСР в зарубіжній історіографії	48
Андреев В.М. Віктор Петров та його діяльність в інформаційному та освітньому просторі післявоєнної Німеччини (1945-1949): європейські виклики та національна традиція	59
Іванов Д.І. Історіографія британського зовнішньополітичного процесу кінця ХХ–початку ХХІ ст.	78
Саган Г.В. Новітня історія південних слов'ян в українській історіографії: сучасні тенденції та особливості.....	92
Доценко В.О. Міф про походження і обраність в історичній пам'яті народу та його вплив на подолання постколоніального синдрому	114
Розділ II . Історія України в сучасному історіографічному дискурсі: проблеми дослідження та інтерпретації	
Удод О.А. Проблема «подолання» історії» у сучасному українському суспільстві	125
Лисенко О.Є, Хойнацька Л.М. Міждисциплінарні зв'язки у студіюванні проблематики Другої світової війни: деякі теоретико-методологічні аспекти.....	137
Драч О.О. Міждисциплінарні історичні дослідження: психоісторія як напрям наукових студій	155
Ричка В.М. Сучасні проблеми студіювання історії Київської Русі	173
Кривошея І.І. Світ козацької старшини другої половини ХVІІ ст. крізь призму міських актових книг Лівобережжя	182
Тарасенко О.О. Школа істориків Університету Св. Володимира у середині 30-х – на початку 60-х рр. ХІХ ст.	202
Ладний Ю. А. Етнополітика Української національної революції 1917–1921 рр. в історико-етнологічних дослідженнях	238

Логінова Г.М. Психололінгвістичний вимір ментальної символіки на прикладі іншомовного діалогу у міжкультурному просторі Ніжина255

Розділ III. Академічна і університетська історична наука: проблеми взаємодії та інтеграції

Левітас Ф.Л., Трухан О.Ф. Історичні візії у сучасних методологічних дискурсах271

Городня Н.Д., Корнієнко А.Ю. Використання методології соціологічного дослідження для вивчення сучасної історії: події в Україні 2013-2017 рр. очима київських студентів289

Баханов К.О. Проблема імпорту західних теорій на прикладі запровадження цивілізаційного підходу до шкільної історичної освіти в Україні..... 304

Даниленко В.М., Романюк І.М. Проблеми формування змісту шкільної історичної освіти за роки незалежності України323

Бонь О.І. Музичне середовище Києва 1920 років у дзеркалі еґодокументів338

Список авторів332

В е
духовне
цікавою
свідоміс
Пер
особли
формув
багато
В інф
інформ
засоби
ціннос
суспіл
до інф
у
освіт
забез
твер
знан
реал
«піз
суб'
Діал
визн
акти
зда
ті ч
вир
сис
пов

5. За наслідками референдуму, що відбувся у червні 2016 р. Велика Британія розпочала процедуру виходу з Європейського Союзу, що вже спричинило посилення нестабільності в регіоні через невпевненість стосовно майбутніх політичних та економічних відносин між Сполученим Королівством та Брюсселем, активізацію радикальних політичних сил та посилення сепаратистських тенденцій на Європейському континенті.

За таких обставин постає питання про необхідність дослідження нових тем, пов'язаних із британською зовнішньою політикою. На наш погляд, урахувавши сучасні політичні обставини, в яких перебуває Україна, дослідження участі Великої Британії у вирішенні регіональних конфліктів та вивчення механізмів і мотивації при формуванні зовнішньополітичного курсу є достатньо актуальними темами, розробка яких у вітчизняній історіографії може бути корисною для розбудови української зовнішньої політики та демократичних інститутів у нашій державі.

Г.В. Саган

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ ПІВДЕННИХ СЛОВ'ЯН В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ

З початком української незалежності з-поміж усього загалу питань світової історії українські дослідники на новому якісному рівні починають вивчати новітню історію південних слов'ян. Такі зміни відбулися не через зростання дослідницького інтересу до славістики як частки всесвітньої історії, а завдяки новим перспективам, які відкрилися після розпаду СРСР. У радянській період наукова діяльність когорти українських істориків-всесвітників викладала підозру, оскільки вивчення історії зарубіжних країн від античності до наших днів завжди було прерогативою імперських наукових центрів, розташованих, зокрема, у Москві та Ленінграді. Ті українські історики, які все ж вивчали світову історію, у своїх роботах мали втілювати одне з пріоритетних на той час завдань радянської історичної науки – «глибоке вивчення закономірностей становлення й розвитку світової системи соціалізму, історії зарубіжних соціалістичних країн та їх спільного досвіду в будівництві нового життя, формування та удосконалення нових, соціалістичних міжнародних відносин»¹.

¹ Віднянський С. Стан і перспективи наукових досліджень із всесвітньої історії в Україні. (Наукова доповідь на засіданні Вченої ради Інституту історії України НАН України 27

Про якісні та кількісні характеристики досліджень істориків-всесвітників радянської доби писав український історик С.Віднянський у статті «Рецепції всесвітньої історії на сторінках "Українського історичного журналу"», де, зокрема, зазначав, що з 1957 до 1991 рр. у журналі надруковано приблизно 800 наукових статей та інших матеріалів з проблем всесвітньої історії та міжнародних відносин, що становило трохи більше 7% від усіх опублікованих за цей час матеріалів. Цілком погоджуємося з висновком С.Віднянського, що це теж є одним із показників рейтингу, яке посідали дослідження питань всесвітньої історії в українському історіографічному процесі радянської доби.

Після здобуття Україною незалежності перспективи дослідників всесвітньої історії розширюються: знімається заборона з багатьох проблемних питань світової історії, розсекречуються архіви, починають формуватися українські школи дослідників та ін. Як результат, до когорти відомих ще з радянських часів істориків-всесвітників додався чисельний загін молодих учених-всесвітників із різних регіонів України. Приблизно кожна восьма захищена дисертація виконана за спеціальністю «Всесвітня історія». Таким чином, ми спостерігаємо прогресивну тенденцію збільшення числа спеціалістів зі всесвітньої історії.

Провідні позиції в історичній науці, з огляду на специфіку української вищої школи, поки що продовжують займати академічні інститути. Розглянемо, внесок цих установ у базу досліджень з історії слов'янських країн Балканського регіону. У 2015 р. С. Віднянський¹ презентував детальний аналіз славістичних досліджень, що проводилися в Інституті історії України НАН України з часу створення у його стінах відділу загальної історії та історії слов'ян (1947 р.) і донині, визначивши основні періоди, напрями і тенденції розвитку Інституту.

Детальніше зупинимося на пострадянському періоді та дослідженнях, присвячених вивченню слов'янських країн Балканського півострова. Загалом українська незалежність започаткувала новий, сучасний етап у становленні преференцій наукових пошуків Інституту історії України НАН України. Розпочалася велика й складна робота із вдосконалення й перебудови методологічних засад науково-дослідницької діяльності, зміни наукових пріоритетів, пошуку нових актуальних і малодосліджених напрямів і тем в

травня 2010 р.) // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. - 2010. - 19. - С. 307.

¹Славістичні дослідження в Інституті історії України НАН України: основні етапи, напрями і тенденції розвитку // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. - Вип. 24: Міжвідомчий збірник наукових праць. - К.: Ін-т іст. України НАН України, 2015. - С. 60-84.

українській історіографії, підготовки молодих наукових кадрів для роботи у відділі, відновлення його науково-координуючої ролі з проблем всесвітньої історії в Україні та міжнародних наукових зв'язків, зокрема з академічними установами й ученими країн Центрально-Східної Європи, які в процесі посткомуністичних трансформацій взяли рішучий курс на «повернення до Європи»¹.

На нових методологічних засадах відділом були продовжені, зокрема, традиції славістичних досліджень. Традиції болгаристики надалі підтримала В. Павленко, яка в 1995 р. підготувала монографію «Українсько-болгарські взаємини 1917–1939»², а через рік захистила докторську дисертацію з цієї ж проблематики, продовживши досліджувати проблему українських військовополонених, інтернованих та біженців у міждержавних відносинах України й Болгарії. Історія югослов'янських народів була представлена науковими працями О. Павлюченко, який у 1992 р. опублікував монографію «Україна в російсько-югославських суспільних зв'язках (друга половина XIX – поч. XX ст.)»³. І хоча хронологічно це дослідження лише частково висвітлює новітню історію югославських слов'ян, однак воно переконливо підтверджує традицію тривалого спілкування народів. Учений обґрунтував помітну роль України (як складової Російської імперії) у російсько-югославських суспільних зв'язках другої половини XIX – початку XX ст., позицію конкретних осіб, діяльність яких впливала на взаємини між народами. Чимало уваги приділено питанням української допомоги югославам у справі підготовки спеціалістів з вищою освітою, участі югослов'ян, які навчалися та працювали в Україні, у суспільному-культурному житті українців. О. Павлюченко одним із перших виокремив Україну із загальноросійського культурного спілкування з югославськими народами, що відіграло позитивну роль у створенні повної гуманітарної картини України.

З метою розширення тематики й удосконалення концептуальних засад науково-дослідної роботи, активізації науково-координаційної діяльності й міжнародної співпраці у 1996 р. Відділ історії міжнародних зв'язків України було перейменовано на Відділ всесвітньої історії і міжнародних відносин, що,

¹ Славістичні дослідження в Інституті історії України НАН України: основні етапи, напрями і тенденції розвитку // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – Вип. 24: Міжвідомчий збірник наукових праць. – К.: Ін-т іст. України НАН України, 2015. – С. 73.

² Павленко В. В. Українсько-болгарські взаємини, 1918–1939 рр. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1995. – 223 с.

³ Павлюченко О. В. Україна в російсько-югослов'янських суспільних зв'язках (друга половина XIX – початок XX ст.). – К., 1992. – 208 с.

безумовно, зумовило певне корегування планів науково-дослідницьких робіт, зокрема, відбулося посилення уваги співробітників відділу до новітньої історії країн Центрально-Східної Європи. На жаль, такі зміни не привели до появи нових розвідок з новітньої історії південних слов'ян.

Серед позитивних тенденцій у діяльності Інституту історії НАН України слід відзначити дискусію, започатковану на початку XXI ст. щодо стану історичної славістики та нових методологічних засад вивчення історії слов'янських країн. У травні 2006 р. відділ виступив ініціатором проведення розширеного засідання Вченої ради Інституту історії України НАН України з обговорення теми «Історична славістика в Україні: традиції, сучасний стан та перспективи дослідження», у якому взяли участь провідні українські історики-славісти. Після конструктивного обговорення доповідей Вченою радою Інституту було ухвалено рішення, в якому, зокрема, з метою поглиблення славістичних досліджень в Україні наголошувалося на необхідності: заснувати в Інституті історії України НАН України міжвідомчий науковий щорічник «Українська історична славістика»; налагодити співробітництво Інституту з Київським славістичним університетом, Рівненським інститутом слов'янознавства КСУ та відповідними кафедрами інших вишів України з метою спільної розробки славістичної проблематики та підписати з ними конкретні угоди про наукову співпрацю; сприяти створенню й діяльності спільних комісій істориків України і слов'янських країн, зокрема Польщі, Словаччини, Чехії та південнослов'янських країн; забезпечити активну участь українських істориків-славістів у роботі XIV Міжнародного з'їзду славістів і своєчасне видання їхніх наукових доповідей.

На засіданні також обговорювалася низка принципів методологічних проблем, зокрема про те, яке смислове навантаження термінів «слов'янський компонент» або «культурний феномен»; чи можна сьогодні говорити про існування «слов'янського світу», «слов'янської ментальності», і взагалі, постало принципове питання, чи виправданим є термін «історична славістика» як окремий напрям сучасної історичної науки¹. З огляду на зміст терміна, можна уявити, що йдеться про окремий історичний феномен сучасної дійсності – вивчення «слов'янської цивілізації», «слов'янського світу». Але чи існує такий феномен у наші дні? Є сучасні країни, спільноти, народи, котрі характеризуються культурно цивілізаційними, етнонаціональними чи політико-

¹Славістичні дослідження в Інституті історії України НАН України: основні етапи, напрями і тенденції розвитку // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – Вип. 24: Міжвідомчий збірник наукових праць. – К.: Ін-т іст. України НАН України, 2015. – С. 80.

державними вимірами. Але чи є підстави говорити про присутність серед них окремої «слов'янської спільноти», чи «слов'янського союзу»? Учені фіксують лише елементи слов'янської спільноти в мові, традиціях, фольклорі, етнографії, які є результатом збереження і передачі певних культурних надбань далекого минулого, коли формувався слов'янський етнос. Увесь історичний процес, що його пройшли слов'янські народи, засвідчує поступове «затухання» загальнослов'янських традицій, їх модернізацію внаслідок різноманітних релігійних, культурних і соціально-політичних впливів, а сьогодні – ще й під впливом світової глобалізації та загальноєвропейської інтеграції. А ці глобальні й регіональні інтеграційні процеси базуються не на національному, а, швидше за все, на наднаціональному (чи інтернаціональному) принципі. Вони ведуть, серед іншого, не лише до зростаючої єдності економічного, культурно-духовного й повсякденного життя людства, а й спричиняють «поступове усталення незнаних досі культурним традиціям явищ синхронізації культуротворчих процесів, конвергенції та наступу тотального уніформізму»¹.

«Слов'янський світ», чи, точніше, слов'янські народи, які перебувають на перехресті цивілізацій, чи, відповідно до тверджень С. Гантінгтона, – на культурно-цивілізаційному зламі, нині більшою мірою, ніж інші європейські народи, відчують на собі вплив зовнішнього – глобалізаційного, інтеграційного фактора. Причому неупереджений погляд на розвиток цих процесів у слов'янських країнах свідчить, наймовірніше, про негативні тенденції й небезпеки, які містить у собі дилема цивілізаційного переходу, ніж про якесь інтегративне творення в їх взаємовідносинах. Нині слов'янський світ – багато в чому дезінтегроване, периферійне співтовариство, окремі частини якого сепаратно дрейфують за різними вісями геополітичних координат і навіть до різних культурно-цивілізаційних типів. Це – калейдоскоп країн і народів з різною, інколи протилежною геополітичною та культурно-цивілізаційною орієнтацією, що нерідко перебувають у напружених і навіть ворогуючих (як явно, так і таємно) відносинах. У його межах існують хіба що регіональні чи ситуативні союзи – своєрідні групи країн «за інтересами»².

Цілком погоджуємося з висновком С. Віднянського, що історична славістика як окремий напрям, пов'язаний із вивченням історії та культури

¹Сюта Б. Глобалізаційні процеси як чинник периферизації музичної культури слов'янських країн // Слов'янські обрії: доп. міжнар. з'їзду славістів. 10.09–16.09.2008, Охрид, Республіка Македонія: доп. — К., 2008. — Вип. 2. XIV. — С. 701.

²Славістичні дослідження в Інституті історії України НАН України: основні етапи, напрями і тенденції розвитку // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. — Вип. 24:

низки країн і народів Європи, не має сьогодні особливих підстав ні в об'єкті, ні в предметі дослідження. Вивчення історії слов'янських країн так чи інакше вписується в історію європейського регіону – Центральної, Східної і Південно-Східної Європи, де слов'янські народи складають значну, але не єдину частину населення. Тож вивчати їх доводиться не стільки в слов'янському контексті, скільки в етнополітичному, з врахуванням інтересів і прагнень національних спільнот, де ці інтереси можуть не стільки співпадати, скільки вступати у конфлікт. Саме це й спостерігається сьогодні у політичному житті, де на противагу європейським орієнтирам намагаються протиставити архаїчні слов'янофільські гасла з явним чи прихованим політичним підтекстом¹.

Таким чином, дискусія, розгорнута в Інституті історії України НАНУ, завершилася висновком про те, що історична славістика потрібна насамперед для розуміння давніх подій, але коли йдеться про історію національну, чи соціальну, політичну, то вже архаїчно-слов'янська візія минулого, мабуть, не придатна для дослідження, і історики вимушені абстрагуватися від «слов'янської» проблематики, приділяючи більшу увагу неетнічним соціальним, культурним, загальнолюдським, громадянським та іншим чинникам².

Попри всі ці дискусії, потрібно вивчати історію слов'янських країн Балкан, у тому числі й новітню, аби не збільшити й так чималі прогалини у вивченні важливого для України регіону. Нині в Інституті історії України НАНУ лише дослідження В. Піскіжової хронологічно частково захоплюють новітню історію південних слов'ян³. Науковець вивчає українсько-болгарські літературні зв'язки. Без сумніву, праці інших істориків причетні до нашої проблематики і так, чи інакше презентують новітню історію слов'янських країн на Балканах. Однак, у регіоні сім держав, новітня історія, яких практично залишилася поза увагою провідної наукової інституції України. Навіть у радянські часи науковий інтерес до цих країн був більший. Дефіцит спеціалістів не варто списувати на нові методологічні засади й пріоритети, залишаючи цілі регіони поза увагою істориків України, тим паче, що балканські держави є, чи мають бути стратегічними партнерами нашої країни.

Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С.В. Віднянський. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2015. – С. 80.

¹ Там само. – С. 82.

² Там само. – С. 83.

³ Особливості українсько-болгарських літературних зв'язків у XIX ст. // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – К., 2011. – Вип. 20. – С. 129–146.; Українсько-болгарські літературні взаимоотношення през XIX в. // Списание на българската академия на науките. – София, 2010. – Кн. 5. – С. 26–32.

Такий спад інтересу Інституту історії НАН України можна пояснити хіба що появою у структурі Академії наук інших інститутів, які частково перейняли на себе функції з дослідження історії слов'янських країн Балканського регіону. У 1991 р. був заснований Інститут української археографії та джерелознавства НАНУ (з 1995 р. – Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАНУ). Його Відділ зарубіжних джерел з історії України з-поміж іншого став продукувати наукову продукцію, що висвітлювала історію української діаспори і, відповідно, спільну історію українців та країн їх проживання¹.

За увагу до історії балканських слов'янських країн слід подякувати першому директору Інституту П. Соханю. Сферою його наукових інтересів була історія Болгарія, а його учні вивчали історію й інших південних слов'ян. Під керівництвом П.Соханя захистили кандидатські й докторські дисертації близько 50 дослідників². Та, з часів незалежності П. Сохань більшість своїх зусилля почав приділяти організаційній діяльності. У 1991 р. він стає засновником і директором Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАНУ. Та, славістичні студії стали прерогативою підопічних П. Соханя, як-от В. Даниленко.

Свою наукову діяльність В. Даниленко починає ще в радянську добу, та за роки української незалежності не припиняє працю над славістичними студіями, а також згуртовує навколо себе учнів – молодих дослідників-славістів. Сферою наукових інтересів В.Даниленка стали ті південні слов'ян, які свого часу були об'єднані в межах Югославії. Перші ґрунтовні дослідження вченого виходять ще у 80-ті роки ХХ ст., але вже в них молодий науковець робить сміливі висновки, не властиві для радянської історичної науки³.

У незалежній Україні історик продовжує вивчати зв'язки України з

¹Офіційний сайт Інституту української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАНУ http://archeos.org.ua/?page_id=180

²*Віднянський С. Павло Сохань і розвиток української історичної болгаристики* : монографія / С. Віднянський, В. Павленко // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки / Відп. ред. С.В. Віднянський. - К. : Ін-т історії України НАН України, 2006. - Вип. 15 : Міжвідомчий збірник наукових праць заснований 1991 р. - С. 19-26

³*Даниленко В.М.* Сотрудничество СФРЮ со странами членами СЭВ. – К. : Академия наук Украинской ССР. Институт истории, 1987. – 112 с.; *Даниленко В.М.* Співробітництво країн-членів РЕВ: критичний аналіз проблем. – К., 1989. – 48 с.; *Даниленко В.М.* Украинская ССР в научно-техническом сотрудничестве стран социализма (1945–1970 гг.). – К. : Наук. думка, 1988. – 248 с.; *Даниленко В.М.* Науково-технічне співробітництво СФРЮ з країнами-членами РЕВ // Український історичний журнал. – 1981. – №1. – С.83–89.; *Даниленко В.М.* Розвиток багатосторонніх економічних відносин СФРЮ з країнами-членами РЕВ // Історичні дослідження. Історія зарубіжних країн. Респ. міжвідомч. зб. – К. : Наук. думка, 1982. – Вип.8. – С.66–76.

югославськими народами, друкує низку праць, у яких пропонує новий погляд на науково-технічну співпрацю східноєвропейських країн¹. Зокрема, в одній із своїх розвідок В.Даниленко переконливо довів, що тотальний контроль адміністративно-бюрократичного апарату СРСР вплинув на те, що оперативність і свобода дій українських учених у розвитку міжнародних зв'язків були вкрай обмеженими². Особливо гострою була ця проблема в науковців гуманітарного профілю, бо угоди між іноземними науковими центрами та українськими істориками, філологами виконувалися непослідовно і частково. Через те радянські учені-суспільствознавці були далекими від цінностей європейської культури і зорієнтовані на утвердження імперської ідеології.

Під керівництвом В.Даниленка вирости такі історики-славісти, О.Бабак, О.Дуднік, Г.Саган. З поміж них питання історії південних слов'ян почала активно вивчати Г.Саган³. Її най ґрунтовніша праця розкриває історію слов'ян Югославії протягом ХХ ст. в контексті громадських і культурних зв'язків з Україною⁴. У монографії на основі опрацювання великої кількості документів українських та зарубіжних архівів, вітчизняної та іноземної періодики, видань української діаспори, праць українських та іноземних учених проаналізовано життя і діяльність балканських слов'ян, які проживали в Україні на початку ХХ ст. Рокрито їхню участь у культурному та суспільному житті України в 1900-1930-х роках. Всебічно висвітлено політичне підґрунтя, договірну базу формування культурних і суспільних зв'язків між Україною та Югославією в 40-80-ті роки ХХ ст. Схарактеризовано мистецькі та науково-освітні зв'язки між

¹Даниленко В.М. Україна в міжнародних науково-технічних зв'язках (70–80-і рр.) / В.М.Даниленко. – К.: АН України. Інститут історії України, Інститут археографії. К., 1993. – 145 с.; Даниленко В.М. Відрядження вчених та спеціалістів України за кордон у 70–80-х роках // Міжнародні зв'язки України: Наукові пошуки і знахідки. Респ. міжвідомч. зб. – К.: Наук, думка, 1992. – Вип.2. – С. 64–71.

²Даниленко В.М. Україна в міжнародних науково-технічних зв'язках (70–80-і рр.). – К.: АН України. Інститут історії України, Інститут археографії. К., 1993. – С.78-79.

³Саган Г.В. Громадське життя українців Югославії під час Другої світової війни // Історія. Філософія. Релігієзнавство. – К., 2009. – № 4. – С. 30–35.; Саган Г.В. Громадські товариства як визначальний чинник налагодження культурної співпраці України з Югославією після Другої світової війни // Історія. Філософія. Релігієзнавство. – К., 2009. – № 2. – С. 59–63.; Саган Г.В. Державна політика Російської імперії щодо сербів (початок ХХ ст.) // Університет. – К., 2008. – №2. – С. 85–90.; Саган Г.В. Державне регулювання церковної політики у соціалістичній Югославії після Другої світової війни // Українське релігієзнавство. – К., 2009. – № 49. – С. 135–145.; Саган Г.В. Діяльність Українського товариства культурних зв'язків щодо формування самоідентифікації української діаспори в Югославії // Університет. – К., 2009. – №1. – С. 71–77.

⁴Саган Г.В. Югослов'яни у ХХ столітті : громадські та культурні зв'язки з Україною. – К., 2012. – 568 с.

Югославією та Україною у 40-80-ті роки ХХ ст. Показано роль Церкви у взаєминах між українським та югославськими народами упродовж означеного періоду. Оскільки дослідження охоплює все ХХ ст. і навіть початок ХХІ ст., то проаналізовано культурні та громадські зв'язки нових незалежних югославських держав з Україною у 90-ті роки ХХ ст. Великий розділ книги присвячений ролі української діаспори в Югославії у контексті презентації українства у світі.

У кількох розвідках Г.Саган пропонує новий погляд на проблемні питання югославської історії за часів Тіто. Зокрема розкриваються зміст і особливості національної політики югославської федерації, причини нерівномірного розвитку регіонів балканської федерації, діяльність опозиції та боротьба режиму з нею тощо¹.

Дослідження О.Дудніка про український студентський рух у країнах Центрально-Східної Європи у 20-ті роки ХХ ст. частково висвітлюють історію південнослов'янської народів². О.Бабак свої наукові дослідження присвятила вивченню співпраці України з Польщею. Загалом, ми можемо говорити про формування наукової школи П.Соханя, яку нині очолює Василь Даниленко. І хоча досі не існує загальноприйнятого поняття «історична школа», але більшість історіографів сходяться на тому, що історична школа – це колектив дослідників, об'єднаних спільною проблематикою, єдиними методологічними принципами, концепціями, що: а) ґрунтуються навколо відомого й авторитетного в наукових колах дослідника з певної проблеми, який виробив нові, оригінальні й науково обґрунтовані принципи дослідження цієї проблеми або періоду в історії країни (наприклад, «Скептична школа» у Росії у першій половині ХІХ ст., яку очолював М. Каченовський); б) ґрунтуються навколо історичного часопису (наприклад, загальновідома Школа «Анналів», сформована 1929 р. французькими істориками М. Блоком, Л. Февром і розвинута Ф. Броделем та іншими вченими навколо однойменного щорічника економічної й соціальної історії); в) займаються розробкою нових методів дослідження або нової концепції історії країни (наприклад, Київська школа

¹Саган Г.В. Відсталі регіони в Югославії: проблема розвитку (70–80-ті роки ХХ ст.) // Історичний журнал. – К., – 2007. – № 4. – С. 21–26.; Саган Г.В. Із провідного політика в опозиціонери (Югославія 50–60 ті р. ХХ ст.) // Вісник СевНТУ. Вип. 71: Політологія: 36. наук. пр. / Ред. кол.: Ю. А. Бабінов (відп. ред.) та ін.: Севастоп. Нац. Техн. Ун-т. – Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2006. – С. 9–16.; Саган Г.В. Особливості національних рухів в Югославії у 60–80 - ті рр.. ХХ ст. // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України. – Київ, 2008.– Т. 16. – С.484–501.

²Дуднік О.Я. Український студентський рух в еміграції (Центрально-Східна Європа. 20-ті роки ХХ ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. – К, 2003. – 238 с.

документалістів В. Антоновича; Львівська і Київська школи М. Грушевського; у Європі, Баденська (фрайбурзька) школа, очолювана представниками неокантіанської філософії Г. Ріккертом, В. Віндельбандом) та ін. Однак головною ознакою історичної школи є наявність ланки «учитель – учні, послідовники». Тобто далеко не всі вчені, навіть широко відомі, можуть претендувати на власну історичну школу¹.

Окрім Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАНУ, у 1992 р. був заснований Інститут європейських досліджень НАН України з метою забезпечення більш сприятливих організаційних умов для проведення фундаментальних і прикладних досліджень проблем динаміки всесвітньо-історичного процесу, вивчення історичних зв'язків України з країнами і народами світу, актуалізації та впровадження передового світового цивілізаційного досвіду у практику суспільно-політичного і культурного життя. У вересні 2011 р. за Постановою Президії НАН України № 266 на базі Інституту європейських досліджень створили Державну установу «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України»².

З поміж співробітників Інституту нішу славістичних студій беззаперечно заповнює доктор філологічних наук П. Рудяков. Філологічна складова його освіти сприяла виходу ґрунтовних наукових праць з історії та культури Балканських країн як новітнього часу, так і більш давніх періодів³. Серед останніх робіт дослідника, які висвітлюють історію нових незалежних держав постюгославського простору, є праці про роль релігійного чинника у Балканській кризі (1991-2011).⁴

Значний інтерес до новітньої історії балканської країни Словенії, яку майже ніхто в Україні не вивчає, проявив Я. Фощан – молодий дослідник

¹Віднянський С. Стан, проблеми та перспективи досліджень зі всесвітньої історії в Україні // Український історичний журнал. – 2010. - № 5. – С. 167-168.

²Офіційний сайт Державної установи «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України» <http://ivinas.gov.ua/uk/pro-institut.html>

³Рудяков П.М. Історія як роман. – К.: Наукова думка, 1994. – 257 с.; Рудяков П.М. Сербская литературно-критическая мысль 60-80-х гг. XX века в украинской рецепции. – В сборнике научных трудов Института литературы и искусства Сербской Академии наук и искусств. – Белград, 2013. – С. 114-132.

⁴Рудяков П.М. Релігійний фактор у подіях Балканської кризи (1991-2011). – У зб.: Православ'я – цивілізаційний стрижень слов'янського світу. Збірник наукових праць. – К., Національна Академія наук України, 2011. – С.183-190.; Рудяков П.М. Боротьба канонічної церкви проти розколів і смуту: досвід Сербії (кінець XX – початок XXI ст.). – У зб.: Українська Православна Церква на межі тисячоліть. Документи і матеріали. – Київ, Видавничий відділ Української Православної Церкви, 2012. – С. 163-174.

Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України¹. У своїх працях науковець вивчав досвід Словенії у розбудові соціальної держави, економічні та соціальні наслідки входження країни до Євросоюзу та ін.

Чимало дослідників, які вивчають різні питання новітньої історії слов'янських країн, працюють в різних регіонах України. Як правило, за рахунок матеріалів, що зберігаються у фондах місцевих архів, проводяться якісні дослідження. Документи загалом висвітлюють історію перебування в регіонах переселенців чи їх нащадків з Балкан. Низку наукових та публіцистичних праць про українсько-югославські суспільно-культурні зв'язки опублікував український дослідник С. Шевченко. Він представив різні аспекти югославської історії, пов'язані з Кіровоградщиною, що свідчить про помітний слід представників югославських народів в історії України від часу їх переселення на центрально-українські землі в XVIII ст. В окремих роботах С. Шевченко порушив питання новітньої історії сербів².

Окремий блок наукової літератури українських авторів презентує історію української діаспори, зокрема і в балканських слов'янських країнах. Велику роботу в цьому напрямі здійснили українські науковці В. Євтух³, В. Козлітін⁴, С. Качараба⁵, В. Піскун¹, В. Трощинський², О. Малиновська³ та ін.

¹ Фошан Я.І. Досвід та уроки розбудови сучасної Словенії як соціальної держави // Гілея: науковий вісник. – 2014. – Вип. 90. – С. 169–173.; Фошан Я.І. Перша світова війна та словенський народ – втрачений шанс побудови національної держави // Перша світова війна: історичні долі держав і народів (до 100-річчя від початку Першої світової війни): зб. Наук. праць, 2015. – 252 с. – С. 119–126.

² Шевченко С.І. Документи Держархіву Кіровоградської області до історії міжслов'янських зв'язків (1770–1918) // Архіви України. – 2004. – №1–2. – С.186–193.; Шевченко С.І. Дочь короля Сербии в Елисаветграде // Порог (Кіровоград). – 2001. – №10. – С.7–11.; Шевченко С.І. Межславянские связи литераторов // Порог. – 2003. – №12. – С.5–6.; Шевченко С.І. Старательство над српским избегпицама у Јелисаветградѹ у јесен 1916 године // Зборник Матице српске за историју. Број 65–66. – Нови Сад: Прометеј, 2002. – С.279–287.

³ Євтух В.Б., Трощинський В.П., Попок А.А. Закордонне українство. Навчальний посібник / В.Б.Євтух, В.П.Трощинський, А.А.Попок – К.: 2005.

⁴ Козлітін В.Д. Беженцы из юга России и Украины в 1919 – 1920 годы // Юг России в прошлом и настоящем: история, экономика, культура. Материалы региональной научно-практической конференции. – Белгород, 1996. – С. 4–117; Козлітін В.Д. Белое движение в Юга России и Королевство СХС в 1919–1922 гг. // Международные отношения в межвоенный период. Материалы межвузовской научной конференции. – Белгород, 1995. – С. 11–14.; Козлітін В. Народно-трудоуний союз: історія створення та роль у російському антибільшовицькому русі 30-х років ХХ ст. // Актуальні проблеми історії та права України. Збірник наукових праць. – Харків. – 1996. – С. 188 – 201. Козлітін В.Д. Российская и украинская эмиграция в Югославии 1919 –1945. – Харьков, 1996. – 476 с.; Козлітін В.Д. Русская эмиграция в Югославии (1919–1945 гг.) / В.Д. Козлітін – Харьк. гос. пед. ун-т им.Г.С.Сковороды. – Харьков. : «РА», 1996. – 476 с.

⁵ Качараба С. П. Греко-католицька церква у ставленні до української еміграції з Галичини – наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. // Вісник Львівського університету. Серія історична. –

культурному вимірах. Подібним чином оцінювали життя та діяльність емігрантів на Балканах, які прибували з Російської імперії, і югославські вчені. Хоча ця проблематика стала предметом дослідження в Югославії ще у 20–30-і роки. ХХ ст., однак до середини 80-х років. ХХ ст. рівень її вивчення був незначним. Праці, що з'явилися на початку 1990-х років., продемонстрували не тільки кількісне зростання інтересу до проблеми, а й концептуально нові підходи до дослідження теми.

Українські історики, отримавши на початку 90-х років. ХХ ст. доступ до раніше закритих фондів українських бібліотек, в яких зберігалися зарубіжна періодика та наукові видання, змогли розширити та поглибити вивчення суспільно-культурної діяльності української еміграції, зокрема на югославських землях. Перші такі дослідження здійснили О.Малиновська, В. Піскун, В. Трощинський та А. Шевченко. Книга «Українці в світі»¹ – перша у сучасній українській історіографії монографія про джерела та етапи формування української діаспори. Чітке визначення багатьох термінів, оригінальний підхід до історії української спільноти дозволило авторам виокремити типологію діаспорних поселень українців. Розділ про українську діаспору в Югославії демонструє новий погляд на діяльність української спільноти на Балканах. Дослідники показують особливості її формування в регіоні, фактори, що сприяли збереженню етнічної ідентичності українців в іншому етнічному середовищі, вказують на активну суспільно-культурну та наукову діяльність представників діаспори². Одночасно праця В. Трощинського та А. Шевченка окреслює напрями можливих наукових досліджень із вивчення історії української діаспори в колишній Югославії та в інших країнах.

Громадянська позиція лідерів української політичної еміграції висвітлена у монографії В.Піскул «Політичний вибір української еміграції (20-і роки ХХ ст.)»³. Дослідниця зазначає, що правовий статус українських політичних емігрантів у Югославії залежав від того, як міжнародна спільнота визначала статус біженців. Більшість українців, які воювали в армії Денікіна та Врангеля, в еміграції, попри своє етнічне походження, ідентифікували себе як колишні піддані Російської імперії⁴. Ці й інші висновки В.Піскул допомагають зрозуміти процес соціальної адаптації біженців у Югославії у 20-х роках. ХХ ст.

¹Трощинський В.П., Шевченко А.А. Українці в світі. – К.:Видавничий дім «Альтернатива», 1999.– Т. 15.– 350 с.

²Там само. – С. 215-226.

³Піскун В.М. Політичний вибір української еміграції (20-ті роки ХХ століття) / Монографія. – К. : «МП Леся», 2006. – 672 с.

⁴Там само. – С. 282.

У дослідженнях О. Малиновської ґрунтовно аналізуються: процес переселення українців на Балкани, їхня господарська діяльність, громадська активність¹. О. Малиновська наголошує на тому, що провідні позиції в культурно-громадському житті українців Югославії до Другої світової війни утримувала Греко-католицька церква. Після Другої світової війни українці в Югославії одержали ширші можливості виявити свої національні інтереси, суспільно-культурну діяльність². Менше сказано в дослідженні про те, яким чином українська діаспора за часів СФРЮ розв'язувала свої проблеми, частина з яких так і не була подолана, що, своєю чергою, суттєво стримувало національно-культурний розвиток українців у Югославії. Чимала частка проблем була пов'язана з позицією СРСР щодо українців за кордоном.

Якісно новою як за тематикою, так і за методологією дослідження стала праця О. Румянцева³. Учений висвітлив різнопланові характеристики життя українських переселенців з Галичини на Балкани, їхнє повсякдення, релігійну та громадську активність. Висока достовірність дослідження підкріплена використанням великої кількості документів. У більшості випадків, – це матеріали балканського походження. Окрім архівним матеріалів, до аналізу були залучені спогади, епістолярна спадщина, які дослідник отримав від активних діячів української діаспори Р. Мизя, М. Гочака, В. Дацишина, І. Терлюка, Є. Кулеби, Я. Комбіля та ін. О. Румянцев опрацював також українську періодику в Югославії, зокрема газети «Рідне слово», «Руски новини», «Руске слово», журнали «Голос Союзу», «Думки з Дунаю», «Нова думка», «Українське слово». Таким чином, використана О. Румянцевим документальна база дозволила підготувати якісну презентацію суспільного життя української діаспори в Боснії та Воеводині упродовж 1890-1999 рр.

Окремий пласт наукової літератури формують праці, які порушують питання міжцерковних взаємин як важливого напрямку гуманітарної діяльності України та Югославії. Цей напрям співпраці опинився поза увагою української історичної науки, особливо радянського періоду. Перші праці українських науковців, які публікуються вже у незалежній Україні, опосередковано торкаються означеної проблематики. Вивчаючи історію православних церков,

¹Малиновська О. Українська діаспора в південнослов'янських землях: короткий історичний нарис//Українська діаспора. – Київ–Чикаго, 1995. – Число 8. – С.12–24.

²Там само. – С. 23.

³Румянцев О. Галичина – Боснія – Воеводина: українські переселенці з Галичини на території югославських народів в 1890–1999 роках. – К. : ФАДА, ЛТД, 2008. – 256 с.

О. Саган звертається до питань взаємин української та югославської православних громад, які мали місце у ХІХ – на початку ХХ ст.¹.

Історіографічне дослідження свого часу провела Н.Самойленко про місце соціальної історії Болгарії в українській історіографії². До аналізу були залучені роботи не тільки істориків, а й політологів. Загалом дослідниця дійшла висновку, що попри відсутність загальноновизнаного розуміння предмету висновку, що попри відсутність упродовж 1985 – 2012 рр. українським соціально-історичних досліджень упередній період традиції гуманітаріям вдалося зберегти та розвинути набуті у попередній період традиції дослідження довготермінових макропроцесів, окремих соціальних груп та інститутів, соціальної ролі держави у житті болгарського етносу ХІХ–ХХІ ст. Незважаючи на фрагментарність та відсутність інформаційної цілісності, зазначає Н.Самойленко, за способом наукових спостережень, жанровим розмаїттям дослідження українських учених сприяли створенню компаративно впорядкованої соціальної картини болгарської етнічної спільноти на шляху перетворення її на націю та розбудови власної державності у ХІХ–ХХІ ст. Українські дослідження також є свідченням розширення та збільшення обсягу наукового знання з болгаристики, а їх результати кореспондуються з висновками болгарських науковців³. Окрему категорію історичної літератури складають праці про життя й творчість українських та югославських митців, яким належить провідна роль у розвитку міжкультурних контактів. Про це писали також українські учені-історики О. Онищенко⁴, О.Паламарчук⁵, Є. Пащенко⁶, П. Рудяков⁷. Дослідження О. Самойленко⁸ висвітлюють життя та

¹Саган О.Н. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан. – К., 2004. – 909 с.

²Самойленко Н. І. Соціальна історія Болгарії в українській історіографії (1986–2013 рр.) // Дриновський збірник. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Центр болгаристики та балканських досліджень імені Марина Дринова. Харківське міське товариство болгарської культури імені Марина Дринова. Болгарська академія наук Інститут історичних досліджень. Комісія істориків Україна – Болгарія Община Панагюриште. – Харків – Софія, 2014. – Т. VII. – С.189 – 196.

³Там само. – С. 193.

⁴Онищенко О. Життя і діяльність Крсте Петкова Мисиркова в Україні Македонії // Дні науки в Республіці Македонія. – Скоп'є: Македонська академія наук і мистецтв, 2004. – С. 161–173.; Онищенко О. Історико-культурні зв'язки України і Македонії // Дні науки в Республіці Македонія. – Скоп'є: Македонська академія наук і мистецтв, 2004. – С. 67–74.

⁵Паламарчук О., Чмир О. А.І.Степович – знаний український учений-славист і педагог // Проблеми слов'янознавства. – 2008. – Вип. 57. – С. 244–248.

⁶Пащенко Е. В. Изучение сербского барокко в СФРЮ // Зарубежная историография славяноведения и балканистики. – М. : Наука, 1986. – С.282 –299.

⁷Рудяков П.М. История как роман: Андрич, Селимович, Крлежа, Црнянский. АН Украины. Институт литературы им. Г.Шевченка. – К. : Наукова думка, 1993. – 217 с.

⁸Самойленко О. Г.Внесок Володимира Качановського у розвиток балканистики в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. // Дриновський збірник. Харківський національний

діяльність відомого слов'янознавця В. Качановського. У розвідці проаналізовано науковий доробок ученого, визначено його роль у виданні славистичного часопису «Вестник славянства» та місце у вивченні південнослов'янської історії та культури

На велику увагу та повагу заслуговують дослідження молодих українських істориків. Відвідавши Балкани, вони змогли у своїх розвідках використати іноземні документи, провести соціологічні дослідження, що суттєво покращило якість їхніх наукових праць. До таких належать роботи М. Нагірного, Є. Кузнецова, Л. Матьовки, М. Яремко, В. Свириденко, М. Георгієвої, К. Шимкевич, Т. Прищепи та ін. Зокрема, захистили дисертації: М. Нагірний захистив дисертацію на тему «Республіка Хорватія: державно-політичний розвиток у 1990-х роках»¹ (2003); Є. Кузнецов – «Здобуття незалежності та суспільно-політичний розвиток Хорватії у 1990–2005 рр.»² (2007); Л. Матьовка – «Радянсько-югославський конфлікт 1948–1956 років»³ (2007); М. Яремко – «Політика королівського уряду Югославії під час Другої світової війни» (1941–1945)»⁴ (2014); В. Свириденко – «Політика пам'яті Народної Республіки Болгарія щодо доби національного відродження: джерельний комплекс»⁵ (2015 р.); М. Георгієва – «Державна політика в аграрному секторі економіки Болгарії (1944 – 1989 рр.)»⁶ (2015 р.); К. Шимкевич – «Участь міжурядових та громадських організацій у подоланні наслідків воєнних злочинів у країнах колишньої Югославії (1991–2008 рр.)»⁷

університет імені В. Н. Каразіна. Центр болгаристики та балканських досліджень імені Марина Дринова. Харківське міське товариство болгарської культури імені Марина Дринова. Болгарська академія наук Інститут історичних досліджень. Комісія істориків Україна – Болгарія Община Панагюриште. – Харків – Софія, 2014. – Т. VII. – С.177-182.

¹Нагірний М.З. Республіка Хорватія: державно-політичний розвиток у 1990-х роках: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / М.З. Нагірний. – Львів, 2003. – 293 с.

²Кузнецов² Є.В. Здобуття незалежності та суспільно-політичний розвиток Хорватії у 1990–2005 рр.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Є.В. Кузнецов. – К., 2007. – 202 с.

³Матьовка Л.М. Радянсько-югославський конфлікт 1948–1956 років : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. – Ужгород, 2007. – 184 с.

⁴Яремко М.В. Політика королівського уряду Югославії під час Другої світової війни» (1941–1945) : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. – Львів, 2014. – 170 с.

⁵Свириденко В.О. Політика пам'яті Народної Республіки Болгарія щодо доби національного відродження: джерельний комплекс : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. – Харків, 2015. – 238 с.

⁶Георгієва М.Г. Державна політика в аграрному секторі економіки Болгарії (1944 – 1989 рр.) : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. – Київ, 2017. – 216 с.

⁷К.О.Шимкевич. Участь міжурядових та громадських організацій у подоланні наслідків воєнних злочинів у країнах колишньої Югославії (1991–2008 рр.) : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. – Київ, 2016. – 298 с.

(2016 р.); Т.Прищепа – «Підготовка професійних кадрів для Болгарської держави у Російській імперії (1878-1915 рр.)»¹ (2017 р.).

Дослідження М.Яремко² присвячені політиці еміграційного уряду в Другій світовій війні (1941–1945). У роботах визначено роль і місце Югославії в системі міжнародних відносин, розглянуто проблему в комплексі та висвітлено низку невідомих або недостатньо вивчених аспектів питань діяльності уряду. Усе це дослідниці вдалося зробити завдяки залученню до наукового обігу нових матеріалів Історичного архіву Белграда, зокрема фонду «Спадщина Кости Ст. Павловича з Лондона». Ці матеріали архів отримав лише в 2005 р. і тому на сьогодні вони ще не до кінця вивчені. Працюючи з документами, М.Яремко змогла по-новому оцінити позицію британських високопосадовців у югославському питанні. Проаналізовано листування югославських міністрів щодо способів вирішення назрілих проблем. Так, листування К. Ст. Павловича із р. Кнежевичем та професором д. Стаффордом допомогло розкрити питання ролі британських спецслужб у державному перевороті в Белграді 27 березня 1941 р. Телеграми та рапорти британських політиків і зв'язкових офіцерів суттєво доповнили уявлення про позицію офіційного Лондона у югославському питанні.

Залучивши сучасні теоретико-методологічних підходи В.Свириденко зробила комплексне вивчення пам'яті НРБ щодо феномену Болгарського Відродження як об'єкта наукових історичних досліджень, а також проаналізувала джерельну бази цієї політики. У ході дослідження було з'ясовано особливості історіографічних образів національного Відродження в історичній науці НРБ; виявлено, в чому проявлялася наступність/перервність у розумінні доби Відродження науковцями НРБ; із перспективи імперських студій досліджено образи Болгарського Відродження в повоєнній історіографії СРСР і НРБ. З огляду на методологічний погляд постколоніальної критики дослідниця визначила особливості сприйняття періоду турецького управління в історіографії НРБ, а з позицій історії понять простежила понятійний спектр, що

¹Т.М.Прищепа. Підготовка професійних кадрів для Болгарської держави у Російській імперії (1878-1915 рр.) : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. – Київ, 2017. – 222 с.

²Яремко М. Переговори між югославським урядом в еміграції та НКВІУ у 1944–1945 рр. // Наукові зошити історичного факультету Львівського університету : зб. наук. праць. – 2013. – Вип. 13. – С. 201–210; Яремко М. Державний переворот у Югославії 27 березня 1941 р. // Проблеми гуманітарних наук : зб. наук. праць Дрогоб. держ. пед. ун-ту імені Івана Франка. – 2013. – Вип. 32. Історія. – С. 190–200; Яремко М. Політична діяльність Момчило Нінчіча: 1941–1943 // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич : Коло, 2014. – Вип. 17–18. – С. 341–348.; Політика югославського еміграційного уряду: кайрський період (1943–1944)

вживався для позначення епохи Відродження у роботах істориків НРБ. В.Свириденко також обґрунтувала застосування концепції «місце пам'яті» для аналізу образу національного Відродження в історичній пам'яті та історіографії НРБ, на основі чого виявлено особливості його функціонування в колективному уявленні болгарського суспільства¹.

На велику шану заслуговують дослідники, чії роботи побудовані насамперед на іноземних документах. Так, дослідження М.Георгієвої² базується на архівних матеріалах, що зосереджені у фондах Центрального державного архіву в м. Софія, Державних архівів Софійської, Варненської, Великотирновської, Добричської, Монтанської, Плевенської, Сілістринської, Пловдивської, Старозагорської, Хасковської областей. М.Георгієва комплексно проаналізувала основні напрями розвитку аграрної сфери економіки – Болгарії, дослідила структуру сільськогосподарського виробництва, особливості реформування аграрного сектора економіки країни, визначила сутність та динаміку змін, що відбувалися в характері відносин в аграрній сфері, вивчила процес утвердження нових організаційно-виробничих структур в аграрному секторі економіки країни.

В одному з останніх досліджень, присвяченому питанням новітньої історії країн південних слов'ян, аналізуються події 90-х років ХХ ст. – період воєнних протистоянь. Йдеться про праці К. Шимкевич, у яких розкриваються зміст, форми діяльності міжурядових і громадських організацій у подоланні наслідків масових порушень прав людини, спричинених воєнними злочинами часів Балканської кризи на території країн колишньої Югославії³. До аналізу

Каразінські читання (Історичні науки): тези доп. 67-ї міжнар. наук. конф. (Харків, 25 квіт. 2014 р.). – Х. : ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2014. – С. 149–150.

¹Свириденко В. О. Національне Відродження в історіографії Народної Республіки Болгарія: між традицією і «радянізацією» // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів / Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Т. 26. – Київ, 2013. – С. 628–647; Свириденко В. О. Образ «турецького ярма» у болгарському гранднативі доби соціалізму // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – № 1055. – Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. – Вип. 16. – Харків, 2013. – С. 58–63.; Свириденко В. О. Церковно-національний рух доби Болгарського Відродження як «мирна революція» // Дриновський збірник. – Харків–Софія, 2014. – Т. 7. – С. 60–67.

²Георгієва М.Г. Державна політика в аграрному секторі економіки Болгарії (1944 – 1989 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. – Київ, 2017. – 216 с.

³Шимкевич К.О. Роль ООН у вирішенні проблеми військових злочинів під час міжетнічного конфлікту в Югославії (1990-ті рр.) // Південний архів. Історичні науки: 36. наук. праць. – Херсон : Вид-тво ХДУ, 2009. – Вип. 30. – С. 21–26.; Шимкевич К.О. Концентраційні табори колишньої Югославії на території Боснії і Герцеговини, Сербії та Хорватії // Культурологічний вісник: Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпряниці. – Запоріжжя: "Просвіта", 2010. – Вип. 24. – С. 52–59.; Шимкевич К.О. Основні напрямки

Було задумано достатньо документів, які дозволили зробити об'єктивні висновки. Зокрема дослідниця вивчила міжнародні нормативно-правові акти: документи міжнародних міжурядових організацій, європейських структур (ЄС, ЄС, ОБСЄ), НАТО, ООН та її спеціалізованих інституцій; документи урядів (органів влади) республік колишньої Югославії, матеріали Держдепартаменту США; документи міжнародних неурядових організацій; документи національних неурядових та громадських організацій; джерела особистого походження: спогади політичних діячів, сербських та хорватських військовослужбовців, журналістів, волонтерів, свідчення біженців та постраждалих тощо. К.Шимкевич вдалося систематизувати факти про основні прояви воєнних злочинів проти мирного населення в період Балканської кризи (кінець ХХ – початок ХХІ ст.).

Загалом, слід зазначити, що конфлікти на Балканах привернули увагу багатьох українських істориків, які вивчали різні аспекти прояву та врегулювання протистоянь у регіоні. Так, роль світового співтовариства у врегулюванні югославської кризи та участь у цьому процесі України вивчала А.Шилова¹. А.Гуменюк висвітлила місце ООН у врегулюванні конфліктів у колишній Югославії упродовж 90-х років ХХ ст.². Р. Куцька досліджувала інформаційно-психологічне протиборство в період конфлікту НАТО – Югославія 1999 р.³. О.Лапшин вивчав політику США як частину їх загальноєвропейської стратегії стосовно конфлікту в колишній Югославії⁴.

діяльності міжурядових та громадських організацій щодо подолання наслідків воєнних злочинів на теренах колишньої Югославії (1991–2008 рр.)// Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2015. – Вип. XXXIV. – С. 326–331.

¹Шилова А.В. Роль світового співтовариства в урегулюванні югославської кризи та участь у цьому процесі України (90-ті роки ХХ ст.): дис. канд. іст. наук : 07.00.02 / НАН України. Інститут історії України. – К., 1998. – 241 с.

²Гуменюк А.Г. Роль ООН у врегулюванні конфліктів на території колишньої Югославії (перша пол. 90-х рр.): дис. ... канд. іст. наук: 23.00.04. – К., 2000. – 203 с.

³Куцька Р.М. Інформаційно-психологічне протиборство в період конфлікту НАТО – Югославія 1999 року : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Р.М. Куцька. – Львів, 2004. – 215 с.

⁴Лапшин О.Є. Конфлікт у колишній Югославії 1991–95 р.р. в загальноєвропейській політиці США : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / Одеський Державний університет ім. І.І. Мечникова. – Одеса, 1999. – 150 с.

Т.Прищеп, вивчаючи підготовку болгарських професійних кадрів у навчальних закладах Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX ст., ввела до наукового обігу неопубліковані раніше історичні джерела з архівів України та Республіки Болгарія, зокрема, матеріали Тимчасового російського управління, матеріали періодичної преси, спогади та листування болгар, котрі навчалися в Російській імперії. У роботах Т.Прищепи¹ комплексно проаналізовано участь та роль Російської імперії у підготовці професійних кадрів для Болгарської держави після завершення російсько-турецької війни 1877 – 1878 рр., здійснено аналіз не лише професійної підготовки болгар у російських навчальних закладах, а й схарактеризовано їхню діяльність на батьківщині. Для всебічного вивчення поставленої проблеми були опрацьовані фонди Центрального державного історичного архіву м. Києва (ІЦІАК), Державного архіву м. Києва (Держархів м. Києва), Державного архіву Одеської області (Держархів Одеської обл.), а також Центрального державного архіву Республіки Болгарії (ІЦА), Наукового архіву Болгарської академії наук (НА на БАН), котрі стали основою дослідження. Дослідження молодого львівського вченого А. Боляновського² присвячені складній та мало вивченій проблемі формування іноземних військових формувань у Збройних силах Німеччини часів Другої світової війни. До аналізу вченим було залучено раніше недоступні для українських дослідників архівні матеріали Німеччини¹. У параграфі «Балканські з'єднання» детально охарактеризовано створення та діяльність військових частин з південних слов'ян, які формувалися за підтримки

¹Прищеп Т. Відновлення болгарської державності та Російська імперія (1877 – 1879 рр.) // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: Гілея, 2014. – Вип. 85 (6). – С. 106-109.; Прищеп Т. Професійна підготовка болгарської молоді в Київському університеті святого Володимира (друга половина XIX століття) / Тетяна Прищеп // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – Київ: ВПЦ «Київський університет», 2014. – Вип. 5 (123). – С. 47-50.; Прищеп Т. Професійна підготовка болгар в Імператорському Новоросійському університеті (1878 – 1915 рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія історія. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. – Вип. 2. – Ч. 1. – С. 190-193.; Прищеп Т. Підготовка болгарських військових кадрів у навчальних закладах Російської імперії 1878 – 1915 рр. // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2015. – Вип. 42. – С. 226-231.; Прищеп Т. Навчання болгар у Київській духовній академії (1878 – 1915 рр.) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – Київ: ВПЦ «Київський університет», 2015. – Вип. 1 (124). – С. 34-36; Прищеп Т. Военные министры Болгарии – воспитаники учебных заведений Российской империи (1879 – 1915) // Austrian Journal of Humanities and Social Sciences. – Austria, Vienna, 2015. – №3-4 March-April, volume 1. – p. 33-38.

²Боляновський А.В. Іноземні військові формування у Збройних силах Німеччини (1939–1945 рр.). – Львів. Національний університет «Львівська політехніка», 2013. – 880 с.

нацистської Німеччини. Насамперед йдеться про Словенський Легіон Ополчення, Сербський добровольчий корпус, Чорногорський добровольчий корпус та інші формування. Однак, на ці збройні одиниці через низку обставин була покладена охоронна функція і їх майже не використовували, як бойові підрозділи. Загалом, як зазначає В.Боляновський, балканські формування не вирішили проблеми поповнення вояцьких резервів і стали тільки до певної міри етапом у переході Третього Райху від політик мілітарного використання західноєвропейців до військової експлуатації у значно більших масштабах потенційного контингенту поповнення вояцьких лав для продовження війни проти СРСР – представників народів окупованих і намічених для окупації територій на Сході Європи². Досліджень окремих південнослов'янських країн в українській історичній науці не так багато. Наприклад серед науковців, праці яких присвячені цій країні: В. Бурбига³, Н. Стрельчук⁴, І.Курас⁵, О.Онищенко⁶. Однак розвідки згаданих учених переважно є оглядовими про тематичний інтерес до новітньої історії цієї країни. У незалежній Україні з-під пера провідних істориків вийшли нові навчальні посібники та підручники, у яких автори запропонували модерні оцінки історичного розвитку Югославії та інших балканських країн, їх контактів з Україною. Праці Л. Зашкільняка⁷ та В. Ярового⁸, де було запроваджено нове бачення багатьох питань історії південних і західних слов'ян, заклали фундамент сучасної академічної історичної освіти в Україні. Уперше в українській історіографії автори дали незаангажовану оцінку багатьом питанням, які розкривають новітню історію країн південних слов'ян.

¹ Там само. – С. 71-72.

² Там само. – С. 389.

³ Бурбига В.А. Македонский вопрос в российском славяноведении и публицистике (1893–1912 гг.): дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02. Харьков, 1997. – 218 с.

⁴ Стрельчук Н.В. Национально-визвольний рух у Македонії (остання третина XIX ст. – 1919 р.): дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02. – К., 1999. – 212 с.

⁵ Курас І. Взаємозв'язки України та Македонії: новітній період // Македонско-українські культурні зв'язки (X–XX век) – Македонсько-українські культурні зв'язки (X–XX ст.). Збірник наукової конференції. Охрид 21–23 жовтня 2003 рік. – Скоп'є: Македонська академія наук і мистецтв, 2004. – С. 45–56.

⁶ Онищенко О. Історико-культурні зв'язки України і Македонії // Дні науки в Республіці Македонія. – Скоп'є: Македонська академія наук і мистецтв, 2004. – С. 67–74.

⁷ Історія Центрально-Східної Європи. – Львів, 2001.

⁸ Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів і до XX ст.). Курс лекцій: Навч. посібник / В.І.Яровий, П.Р.Рудяков, В.П.Шумило та ін. – К.: Либідь, 2002. – 632 с. Яровий В.І. Історія західних і південних слов'ян у XX ст. / В.Яровий / Курс лекцій. – К., 1996. – 416 с.; Яровий В.І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. XX століття / Валерій Яровий. – К.Генеза, 2005. – 816 с.

Отже, у результаті проведеного дослідження варто зробити такі висновки. Нові перспективи, які відкрилися на початку 90-х років ХХ ст. перед українською історичною наукою, здавалося, мали б відзначитися кількісними та якісними змінами у вивченні, як світової історії, так і історії південних слов'ян. Проте до нині триває пошук нових методологічних, тематичних та історіографічних парадигм. Попри це помічено зростання інтересу вчених до історії південних слов'ян. Можемо констатувати, що він зумовлений насамперед спільним для українців та південних слов'ян праслов'янським походженням, близькістю їхніх мов, звичаїв і традицій, конфесійної належності, що зумовило формування подібної історичної долі. Вагомий вплив на ставлення народів один до одного та відображення цього в наукових та публіцистичних працях мали також імміграційні процеси українців на Балкани, а південних слов'ян – на українські землі, які тривали одночасно, починаючи від ХVІІІ ст.

Із здобуттям Україною незалежності та завдяки суспільно-демократичним змінам, які мали місце в країнах південних слов'ян, відкрилися, відсутні раніше, можливості, що стали поштовхом до нових дослідницьких проектів в Україні. Насамперед, зазначмо, що з багатьох фондів українських архівів було знято грифи секретності, а це уможливило порушити нові теми досліджень. Під увагу вчених потрапляють питання, які за радянської доби були під забороною, або вимагали лише потрібної ідеологічної оцінки. Загалом, розвідки істориків стають значно об'єктивнішими, у них пропонується новітнє бачення тієї, чи іншої проблеми історії південних слов'ян у ХХ ст. та на початку ХХІ ст.

Аналіз української історіографії часів незалежності із зазначеної проблематики дозволяє зробити акцент на таких тенденціях дослідницьких пріоритетів, які притаманні працям українських істориків. Популярністю користуються теми, які розкривають сучасну історію балканських слов'ян у тісному зв'язку з історією чи то України, чи то українців. Праць із вивчення суто новітньої історії південних слов'ян обмаль. По-перше, це було зумовлено значною наявністю відповідної тематики в українських архівах, по-друге – матеріальними складнощами, які обмежують можливість дослідницької роботи українських істориків в іноземних архівах. На жаль, до грантових проектів історія південних слов'ян потрапляє дуже рідко. Ситуація в цій царині покращилася з появою великої кількості документів у ресурсах Інтернету.

Загалом, праці українських істориків з новітньої історії балканських слов'ян тематично можна поділити на кілька категорій: 1) дослідження окремих напрямів взаємин українців та південнослов'янських народів; 2) праці про історію української діаспори на Балканах; 3) дослідження окремих проблемних часових відрізків з новітньої історії країн, або регіонів, на яких проживають південні слов'яни.

За умов парадигмальних змін наукового пошуку, коли виникли широкі можливості для суб'єктивної, а часом антинаукової інтерпретації минулого, вдалося зберегти вже набуті традиції вивчення новітньої історії слов'янських країн на Балканах. Акцент робиться на соціальну історію держав. З цієї точки зору узагальнення з вивчення сучасної історії південнослов'янських країн українськими фахівцями наближає до вирішення загально-філософської проблеми щодо з'ясування механізмів спадковості історичного знання та кризових явищ в науці та їх подолання, зокрема шляхом рецепції західної соціальної науки та гуманітаристики українською науковою спільнотою. Разом з тим, слід зазначити, що в Україні мало вивчають новітню історію всіх слов'янських країн Балкан. Можемо сказати, що трохи більше уваги приділено лише Болгарії та Сербії.

Таким чином, українські історики мають не лише утримати традиції безперервності наукових інтересів до південнослов'янських країн, але й надолужити прогалини з досліджень у цьому напрямі. Адже історичні знання є не тільки свідченням розвитку науки країни, де вони продукуються, а й запорукою успішного розвитку держави загалом та спілкування між країнами зокрема.

В.О. Доценко

МІФ ПРО ПОХОДЖЕННЯ ТА ОБРАНІСТЬ В ІСТОРИЧНІЙ ПАМ'ЯТІ НАРОДУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПОДОЛАННЯ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО СИНДРОМУ

Кожен народ, який намагається побудувати власну державу та визначити своє місце серед сучасних націй, формує власну історичну пам'ять. Вона включає в себе низку обов'язкових атрибутів. До них можемо віднести історичні описи славних перемог, образи державників, науковців, діячів культури, які залишили слід в історії світової цивілізації. Одним із необхідних елементів, які формують історичну пам'ять нації є міф про походження та

Підписано до друку 05.09.2018
Формат 60x84/16. Папір офсетний
Друк цифровий.
Умов. друк. арк. 22,25. Обл.-вид. арк. 20,69
Наклад 70 прим. Зам. № 6688

Віддруковано з оригіналів замовника.
ФОП Корзун Д.Ю.

Видавець ТОВ «ТВОРИ»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.
21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. Келецька, 51а
Тел.: (0432) 603-000, (096) 973-09-34
e-mail: info@tvoru.com.ua
<http://www.tvoru.com.ua>